

УДК 343.9(477)

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ КОМПЛАЄНС У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА ЯК ОДИН З МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Соларьова Д.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена питанню антикорупційного комплаєнсу в Україні. В ході дослідження було вивчено історичні витoki корупції. Було порівняно визначення корупції за національним законодавством та законодавством США та Великої Британії. Детально було досліджено проблему запобігання корупції в приватній сфері шляхом впровадження антикорупційної програми. Було вказано на необхідність впровадження такої програми в усіх юридичних особах України.

Ключові слова: корупція, антикорупційний комплаєнс, запобігання, протидія, юридичні особи, антикорупційна програма, комплаєнс програма.

Постановка проблеми. Chevron, ExxonMobil, Clifford Chance, Wizz Air Ukraine, Gide Loyrette Nouel – приклади лише декількох іноземних компаній які протягом останнього часу, повністю або частково, залишили український ринок. Нажаль, повний перелік таких суб'єктів є набагато більшим та обчислюється сотнями підприємств. Аналогічна ситуація і з українськими компаніями. Причини такої негативної ситуації загальновідомі: економічна та політична криза, високий рівень корупції, нестабільність національної валюти та бойові дії на сході країни. Всі ці фактори створюють такий бізнес клімат в країні, при якому потенційна рентабельність бізнесу (Return on Equity) постійно зменшується, а ризики пов'язані з отриманням прибутків постійно зростають. Тож одним з основних напрямків для нормалізації економічного клімату в країні є робота над зменшення ризиків для ведення бізнесу.

Україна, яка обіймає 130-е місце (із 167 місць) в Transparency International Corruption Perception Index (індекс сприйняття корупції), вона доволі справедливо вважається high-risk corruption country. Тож і іноземні, і вітчизняні компанії страждають від зовнішньої корупції по відношенню до компанії, та від внутрішньої, тобто в середині самої юридичної особи приватного права, корупції. Антикорупційний комплаєнс покликаний вирішити ці складні питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню запобігання та протидії корупції присвячено багато праць науковців, оскільки в сучасних реаліях корупція є нагальною проблемою як в публічній, так і приватній сферах. Вивчали питання запобігання та боротьби з корупції такі вчені, як Т.О. Давидова, Д.Г. Заброна, М.І. Камлик, О.М. Лемешко, М.М. Луценко, В.В. Романовський, І.В. Сервецький, В.Ф. Оболенцев, О.В. Новіков, Н.В. Сметаніна, А.В. Білецький, В.С. Скулиш, М.І. Хавронюк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день в українському антикорупційному законодавстві простежуються зміни, пов'язані з поширенням комплаєнс культури серед українських компаній. Зокрема, законодавством визначено коло юридичних осіб для яких прийняття спеціальних антикорупційних програм є обов'язковим. При тому, існуючий стан речей, нажаль, дозволяє багатьом компаніям або зовсім не створювати комплаєнс програми, або використовувати так

званий «one size fits all» підхід, тобто створювати комплаєнс програми «для галочки» (повністю виконуючи вимоги законодавства, але не здійснюючи реальної превенції корупційних ризиків). А щодо юридичних осіб, які не потрапляють, до цього кола питання залишається невирішеним.

Мета статті. Провести ґрунтовне вивчення та дослідження законодавства з питань запобігання та протидії корупції, звіти різних уповноважених органів та громадських організацій з цього питання, щоб надати відповідь на запитання «Чи потрібна спеціальна антикорупційна програма в усіх без виключення юридичних особах приватного права чи таке рішення буде недоцільним?».

Виклад основного матеріалу. Вважають, що перші згадування про корупцію на Русі з'явилися у літописах XIII століття. Зокрема, з цього приводу згадують Двінську уставну грамоту 1397-1398 років, де міститься визначення незаконної винагороди за здійснення офіційних владних повноважень – «мздоїмство», або «посула». Згідно іншої версії, «посула» в якості хабара визначається вперше у Псковській судній грамоті (1462-1471 рр.). За часів Івана Грозного (XVI) було запроваджено смертну кару за вчинення дій аналогічних сучасному хабарництву. Збереглися свідчення про страту д'яка, який, крім належної йому винагороди, отримав ще й смаженого гусака, що був начинений монетами. В період правління Івана IV хабарництво, за «Судебником» 1550 року, було остаточно визнано кримінальним злочином. Але, як зазначає Карамзін М.М., законом хабарництво хоча й каралось, але чиновники постійно удосконалювали способи отримання хабарів від відвідувачів. Чолобитник, входячи до судді, клав гроші перед образами, начебто на свічки. Тільки в день Світлого Воскресіння дозволялося суддям та урядовцям разом з червоним яйцем приймати в дарунок і декілька десятків [2, с. 4]. Проїшов час, а явище корупції не тільки не зникло, а й вдосконалювалося та проникло в усі сфери нашого життя. Якщо ж порівнювати, то корупція в публічній сфері знаходиться постійно, як кажуть, «на виду», постійно викриваються багато схем, а якщо вести мову про корупцію в приватній сфері, то вона набуває латентного характеру.

Відповідно до ЗУ «Про запобігання корупції» [1], *корупція* – використання посадовою особою наданих їй службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей з метою одержання непра-

вмірної вигоди або прийняття такої вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе або інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція або надання непропорційної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам з метою схилити таку особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей».

Простіше кажучи, корупція – це використання свого службового становища і пов'язаних з ним прав і можливостей з метою особистої вигоди, так само як і незаконне надання такої вигоди іншим особам шляхом хабара, підкупу і будь-якими іншими подібними діями, що суперечать інтересам держави і моральним установкам суспільства.

Необхідно зазначити, що визначення корупції в бізнесі за кордоном та в Україні відрізняються. Так, *Закон США про боротьбу з корупцією (Foreign Corrupt Practices Act – FCPA) 1977 р.*:

- забороняє пропонувати або надавати будь-які блага посадовим особам, прямо або через посередників, у корупційних цілях – тобто для досягнення певної мети сприяння інтересам бізнесу;
- зобов'язує компанії вести точний і деталізований облік правочинів та операцій з активами; розробляти і впроваджувати систему управлінського обліку і контролю; забезпечити здійснення правочинів з дозволу керівництва компанії.

Положення FCPA застосовуються у відношенні не тільки виплат або передачі грошових коштів та інших ресурсів, але навіть у відношенні обіцянки здійснити такі дії. Навіть якщо фактично хабар не передавався, але було дано обіцянку його передати, виникає підстава для порушення справи про порушення Закону про корупцію. Крім того, хабаром буде не тільки грошова сума або подарунок, переданий посадовій особі, а й надані послуги чи інші переваги, при цьому не встановлюється мінімальний розмір таких сум.

Закон Великої Британії про хабарництво (Bribery Act) 2010 р. передбачає відповідальність за:

- підкуп (пропозицію, обіцянку або надання хабара);
- вимагання та/або одержання хабара;
- підкуп іноземних державних службовців;
- нездатність запобігти вчиненню корупційних злочинів афілійованими особами.

Антикорупційні закони США та Великої Британії мають екстериторіальну дію – тобто можуть застосовуватися щодо українських компаній.

Виходячи з викликів історії та сучасності, більшість країн веде рішучу боротьбу запобіганню та протидії корупції, зокрема в приватному секторі, до таких країн відносить і Україна. Виникає питання, а чому необхідно боротися та запобігати корупції в бізнес – сфері? І є вагомим відповідь на це питання – тому що корупційний бізнес нестійкий та завдає шкоди не тільки своїм керівникам та власникам, а й державі в цілому. Це пов'язано з тим, що такий бізнес: має пряму залежність від персоналії; особиста безпека працівників такої юридичної особи завжди під загрозою, кращі працівники, як правило, обирають місце роботи, яке забезпечує стан безпеки, тому рано чи пізно працювати залишаться лише працівники, які мають низьку кваліфікацію, це лише питання часу; неможливість діяльності на міжнародних ринках; низький шанс продати свій бізнес, оскільки він пов'язаний персонально, а та-

кож, такий бізнес без корупційної складової дуже часто виявляється неефективним.

Шляхом врятування компанії від такої неприємної ситуації є антикорупційної комплаєнс – політики, зокрема антикорупційної програми, або як її ще називають – комплаєнс – програми.

Слово «Комплаєнс» (Compliance) походить від англійського «To comply» (виконувати, відповідати певним вимогам, стандартам тощо). Очевидно, що компанія, яка не виконує певні вимоги, не відповідає певним стандартам, наражається під час ведення власного бізнесу на ризики, які необхідно оцінити та, у разі необхідності, розробити та застосувати заходи щодо їх мінімізації. В бізнесі таку діяльність прийнято визначати терміном «управління ризиками».

«Комплаєнс» як поняття народився в минулому столітті в США і прийшов в українську правову систему під впливом міжнародної бізнес-спільноти. З урахуванням того, що Україна інтегрується у світову економіку, впровадження комплаєнс-заходів у діяльність комерційних і державних структур – нагальна історична необхідність

Антикорупційний комплаєнс – це система заходів щодо управління ризиками недотримання вимог законів України та інших країн, інших нормативних документів, стандартів та етичних норм (кодексів поведінки), що стосуються боротьби з корупцією.

Сферами застосування функції комплаєнс є: антимонопольне регулювання; протидія корпоративному шахрайству та корупції; захист персональних даних; корпоративні відносини; захист прав споживачів; трудові відносини; екологічні стандарти; технічні стандарти; дотримання вимог щодо санкцій; інші [3, с. 12].

Отож, що ж таке антикорупційна програма? Це комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності юридичної особи. За чинним законодавством, прийняття спеціальних антикорупційних програм є обов'язком для: державних, комунальних підприємств, господарських товариств (у яких державна або комунальна частка перевищує 50 відсотків), де середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує п'ятдесят осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період перевищує сімдесят мільйонів гривень; юридичних осіб, які є учасниками попередньої кваліфікації, учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель», якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 20 мільйонів гривень. І ось тут вважаємо за необхідне звернути особливу увагу на той факт, що решті юридичних осіб прийняття спеціальних антикорупційних програм лише РЕКОМЕНДУЄТЬСЯ. Чи доцільно лише рекомендувати впровадження комплаєнс – програми юридичним особам, які виходячи з ознак, які характерні для юридичних осіб, де впровадження є обов'язковим, жодним чином не стосуються держави? І чи дійсно вони не стосуються держави?

На нашу думку, в ситуації, що зараз склалася в українських реаліях, впровадження такої програми має не рекомендуватися державою, а наполягатися, тобто є необхідність розширення кола суб'єктів для яких впровадження такої програми буде обов'язковим.

Необхідно розуміти, що для юридичної особи існують два кола відносин. Перше коло – відносини в середині самої юридичної особи. Для ефективного функціонування юридичної особи приватного права в будь-якій сфері житті необхідне створення об'єктивно оптимальних умов праці для працівників такої юридичної особи. Оскільки корупція здатна пронизувати будь-які відносини, необхідно забезпечити осіб від небезпек різного характеру. Наприклад, «хабарі» за працевлаштування, внески незрозумілої природи незрозуміло на що, подарунки і підношення для просування за кар'єрною драбиною. Усе це не тільки є негативними чинниками для особи, яка працює, а й для юридичної особи в цілому. Оскільки за таких умов, працівники або припиняють належним чином виконувати свої обов'язки, або звільняються та шукають кращі варіанти, що призводить до порушення нормального процесу функціонування юридичної особи, а згодом і взагалі може призвести до неефективності такої юридичної особи.

Таке нездорове середовище в середині юридичної особи починає впливати на зовнішній круг відносин такої юридичної особи з іншими юридичними особами приватного права, громадськими об'єднаннями та організаціями, органами публічної влади та місцевого самоврядування різних рівнів. Коли юридична особа має певні проблеми, в середині або можливо просто хоче покращити своє становище задля отримання переваги в умовах конкуренції, починаються пошуки шляхів їх вирішення. Таким чином з'являються факти лобювання інтересів, «відкати» при участі у тендерах, оплата послуг за «сприяння» і т.д. Таке положення речей вже впливає безпосередньо на державні інтереси, що тим чи іншим чином буде негативно

відобразитися на суспільстві та державі в цілому. Оскільки негативні наслідки таких явищ можуть бути різні, від ненадходження коштів до бюджету, завдання шкоди авторитету влади до створення загрози здоров'ю та життю людей. За логічним ланцюжком від найменшого факту корупції можна дійти до шкоди дуже великих розмірів завданої як суспільству, так і державі.

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумки, можна зазначити, що явище корупції за роки, а навіть, століття, свого існування жодним чином не втрачає своєї небезпеки, а тільки збільшує її з кожною схемою, кожним «відкатом», «сприянням» та іншим явищем корупційних відносин.

Україна в процесі своєї інтеграції почала рухатися в питанні протидії та запобіганні корупції великими кроками, шляхом прийняття відповідного законодавства, створення відповідних органів, однак це явище настільки пронизало всю державу в усіх сферах, що в один день від цього важко позбутися. Кожен день, крок за кроком повинна продовжуватися боротьба за максимальну мінімізацію цього явища, викоренення цього способу міркування, підвищення правового виховання суспільства в цілому.

Одним з найяскравіших кроків у сфері протидії та запобігання корупції було впровадження в український бізнес-простір антикорупційного комплаєнсу, зокрема, шляхом прийняття комплаєнс програми. На нашу думку, недоцільним є обране коло суб'єктів, які зобов'язані впровадити комплаєнс, оскільки в будь-якій юридичній особі приватного права є загроза вчинення корупційних правопорушень. У зв'язку з цим пропозицією є внесення змін до чинного законодавства з метою створення максимально сприятливих умов для бізнесу в Україні.

Список літератури:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VI. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Комплаєнс для малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://cgpa.com.ua/wp-content/uploads/images/files/1/comics.pdf>.
3. Окунев О. Антиторупційний комплаєнс [Електронний ресурс] / О. Окунев, О. Бойко, С. Лукін. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://cgpa.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/Compliance.pdf>.

Соларёва Д.В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

АНТИКОРРУПЦИОННЫЙ КОМПЛАЄНС В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ЧАСТНОГО ПРАВА КАК ОДИН ИЗ МЕХАНИЗМОВ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ КОРРУПЦИИ

Аннотация

Статья посвящена вопросу антикоррупционного комплаєнса в Украине. В ходе исследования было изучено исторические истоки коррупции. Было сравнено определение коррупции по национальному законодательству и законодательству США и Великобритании. Подробно было исследовано проблему предотвращения коррупции в частной сфере путем внедрения антикоррупционной программы. Был дан ответ на вопрос о необходимости внедрения такой программы во всех юридических лицах Украины.

Ключевые слова: коррупция, антикоррупционный комплаєнс, предотвращение, противодействие, юридические лица, антикоррупционная программа, комплаєнс программа.

Solarova D.V.

Yaroslav Mudryi National Law University

**ANTI-CORRUPTION COMPLEX IN ACTIVITY
OF LEGAL ENTITIES OF PRIVATE LAW
AS ONE OF THE MECHANISMS OF PREVENTION OF CORRUPTION**

Summary

The article is devoted to the issue of anti-corruption compliance in Ukraine. The study examined the historical origins of corruption. The definition of corruption under US and UK national legislation was compared. The problem of preventing corruption in the private sphere through the introduction of an anti-corruption program was studied in detail. An answer was given to the question about the need to introduce such a program in all legal entities of Ukraine.

Keywords: corruption, anti-corruption compliance, prevention, counteraction, legal entities, anti-corruption program, compliance program.